

Abdurrazzak B. Hemmam (126-211/ 744-827)'in Őiilikle İtham Edilmesi Üzerine Bir İnceleme (I)

*Mirza TOKPINAR**

ABSTRACT

Abd al-Razzak b. Hammam was accused of being a Shi'i by critics of hadith rawis. Consequently, his hadiths were approached with doubt and ignored by hadith scholars. There are various terms, used in early period, to express that someone is Shi'i. As a result of misunderstanding of these terms, status of Abd al-Razzak b. Hammam as a rawi has not been fully understood.

This study, considering basic principles of Shi'a and emphasizing contents of related terms, aims to discuss whether Abd al-Razzak was a Shi'i. In the main time, some light is shed on the problem of reliability of his hadiths.

Keywords: Hadith, Rawi, Tashayyu', Sunni, Shi'i

GİRİŐ

Abdurrazzak b. Hemmam (211/827), zamanının hadis otoriteleri Ma'mer b. Râşid (154/771), İbn Cüreyc (150/767), Sufyan es-Sevrî (161/778)

* *Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi*

ve başkalarından hadis öğrenip ezberlemiş; kendinden sonra yetişen Ahmed b. Hanbel (241/855), Yahya b. Maîn (233/847) gibi hadis ilminin önderlerine de hocalık yapmıştır. O, derlediği hadisleri, hadis literatürü içinde önemli bir yere sahip ve yakın zamanda bulunarak modern neşri yapılan al-Musannaf adlı kitapta toplamış ve öğrencilerine bu eserdeki hadisleri okutup rivayet etmiştir.¹ Abdurrazzak'ın rivâyeti sayesinde zamanımıza kadar gelen kitaplara aktarılan Hz. Peygamberden pek çok rivâyet, İslâm'ın ilk yüzyıllarında dinî ilimlerde otorite olan bilginler tarafından alınmış, bilgi elde etme ve bilgi üretmede güvenilir sözler olarak kullanılmıştır. Ne var ki, Abdurrazzak'ın Şîî olduğu iddiası², özellikle İslâm'ın ilk dört asrından sonra Sunnî mezhepler grubuna mensup bilginlerce, şahsına ve eserine gerekli ilginin gösterilmemesine, daha açık bir ifadeyle hem eserinin kullanılmamasına, hem de isnad zincirinde Abdurrazzak'ın adının geçtiği her hadise şüphyle bakılmasına neden olmuştur.³ Biz doktora çalışmamız esnasında Abdurrazzak'ın güvenilir, önemli bir bilgin olduğunu ve Şîî olduğu iddiasının bir yanlış anlamadan kaynaklandığını tespit etmiştik. Bu makalede konuyu özel olarak ele alıp sonuçlarını müstakil bir yazı halinde araştırmacıların bilgisine sunacağız. Amacımız, ilk dönem İslâm bilginlerinin Abdurrazzak yolu ile gelen hadisleri alıp değerlendirmede doğru bir davranış içinde bulduklarına, daha sonrakilerin ise yanlış olduklarına işaret ederek, hem Abdurrazzak'a yapılan haksızlığa dikkat çekmek, hem de zamanımızda yaşanan bazı dini problemlere Abdurrazzak'ın rivayet ettiği hadislerin çözüm getirebileceklerini, bu nedenle itibara layık olduklarını göstermektir.

İslâm Peygamberinin vefatından sonra başlayan politik ve dinî ayrılıklar, daha sonraki yıllarda oluşan ve gelişen İslâm ilimlerini önemli derecede etkilemiştir. Bu durum, çeşitli gruplara ayrılan İslâm toplumunda aşırı-

1 Abdurrazzak ve eseri hakkında geniş bilgi için bk. Mirza Tokpınar, *Abdurrazzak b. Hemmam ve Musannafı*, yayınlanmamış doktora tezi, İzmir 1998.

2 Abdurrazzak'ın Şîî olduğu hakkındaki iddiaların kaynakları ileride verilecektir.

3 Konumuz Abdurrazzak'a isnad edilen uydurma sözler/ mevzuât olmadığından burada o konudan bahsedilmeyecektir. Ancak kısaca şunu söyleyebiliriz, isnadında Abdurrazzak'ın adının geçtiği mevzu hadisler bizzat onun tarafından rivâyet edilmemiş, başkaları tarafından, ona isnad edilerek aktarılmıştır. Bu konuda geniş bilgi için yukarıda adını verdiğimiz araştırmamıza bakılmalıdır, s. 229-232.

lıklara neden olmuş, öyle ki bir mezhep etrafında toplananlar, başka mezheplere mensup kişilerin dindarlıklarını ve İslâm'a mensubiyetlerini inkar edecek kadar ileri gitmişlerdir. Hz. Peygamberin sözlerinin daha sonra gelen nesillere sağlam ve güvenli bir şekilde ulaştırılmasını sağlamayı ve onun sözlerini doğru anlayarak doğru yorumlamayı kendilerine temel ilke edinen hadis uzmanları, bu sözleri rivâyet etmeye ehil olmak için yahut rivâyet edilen sözün kabul edilebilmesi için, sözleri nakledenlerde/ *râvi* bir takım şartlar aramışlardır. Hem Şîa hem de Sunnî mezhepler grubuna mensup bilginler tarafından kendi anlayışlarına göre farklı farklı belirlenen bu şartlar, hadislerin kabulünde ve dini bilgi edinmede kaynak olarak ele alınmasında çok önemli rol oynamışlardır. Sunnî mezhepler grubuna mensup bilginler, bu şartlardan birisini de Şîa mezhebi grubundan olanlar hakkında işletmişler, daha açık bir ifadeyle Şîa mezhebinden olanların aktardıkları hadisleri kabul etmeme eğiliminde olmuşlardır. Ancak bu konuda ilkeyi, söz konusu mezhebe mensup herkesin naklettiği her sözü kabul etmeme şeklinde değil, insanları mezhebine çağırın/ *dâî* ve mezhebin aşırı kollarından/ *gulât* olanların naklettikleri sözleri reddedip bunların dışındakileri kabul etme şeklinde belirlemişlerdir.

Ancak sözünü ettiğimiz bu ilke işletilirken, Sunnî Hadis Tarihinde rivâyeti makbul görülen/ *sika* bazı hadis bilginlerinin de, Şîilikle itham edilerek naklettikleri sözlerin kabul edilemeyeceğinin ileri sürüldüğüne şahit olunmaktadır. Bu türden iddialarda bazen haklı sebepler bulunmakta, fakat çoğu zaman politik ve kişisel ihtiraslar rol oynamaktadır. Aslında Sunnî hadis otoriteleri, Şîilik ve İslâm dışına çıktığını kabul ettikleri diğer mezheplere/ *batıl mezhepler* mensup olan veya mensup olduğu ileri sürülen bilginler hakkında nasıl bir yol izleneceği konusunda çok önemli bir detayı belirlemişlerdir. Bu da, yukarıda sözünü ettiğimiz gibi, insanları kendi mezhebine kabule çağırın veya bazen de buna zorlayan yahut mezhebin aşırı gruplarından olmaması durumunda, Sunnî olmayan kişinin rivâyetlerinin kabul edilebileceği şeklindeki tespittir.⁴ Bu ilke Sunnî olmayıp mezhebine bağlılıkta ılımlı olanların rivâyetlerinin kabul edilmesini öngördüğü gibi, İslâm dışında görülen siyasi veya dini bir mezhebe mensup olduğu doğrultusunda haksız yere ithama maruz kalan kişilerin rivâyetlerini de genel bir

4 el-Hatib el-Bağdâdi, *el-Kifâye*, s.148-160.

yaklaşımını kurtarmıştır. Bu arada, dini öğretiyi kendi düşüncesine göre yönlendirmek için Hz. Peygambere atfen söz uyduranların güvenilemeyecek kişiler oldukları açıklanacak/ *cerh* ve rivayetleri de reddedilecektir.

Üzülerek belirtmek gerekir ki, Sunnî hadis otoritelerinin Hz. Peygamberin gerçekten kendisine ait sözlerini güvenilir bir şekilde elde etmek amacıyla ortaya koydukları, başka mezheplere mensup, bir takım aşırılıklara sahip kişilerin rivâyetlerinin reddedilmesi, sanıldığı gibi her râvî, hakkında uzmanları doğru sonuca ulaştırmamış; bu ilke kötü niyetli kişiler tarafından güvenilir hadis bilginleri hakkında bir çeşit karalama silahı olarak da kullanılmıştır. Özellikle, Emevî ve Abbasî idarecileri veya onlara yakın olanlar tarafından bu silah, iktidar muhaliflerinin halk üzerindeki etkilerini yok etmek, en azından zayıflatmak için kullanılmaya başlamış ve pek çok güvenilir/ *sika*, *sadûk* hadis bilginini, İslâm dışına çıkmış görülen bazı mezheplerin mensubu gibi gösterilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki ithamlarda kullanılan mezheplerin başında ise Şîa ve kolları gelmekte Mu'tezile ve diğerleri de bunları izlemektedir.

Kötü niyetliler, elbette her zaman amaçlarına ulaşamamışlar ve Şîilikle itham edilen bilginlerin bir kısmı savunulmuştur. Subkî (771/1369) tarafından güvenilir delillerle çok güzel bir şekilde savunulan Hâkim en-Neysâbûrî (405/1014), bunun önemli bir örneğini teşkil etmektedir.⁵ Ali b. el-Medînî (234/848) gibi Şîilikle itham edildiği halde⁶ savunulmayan, fakat Sunnî bir bilgin olarak tanındığı için itibarını kaybetmeyen büyük bilginler de bulunmaktadır. Abdurrazzak (211/827) gibi bir kısım hadis bilginini ise biyografi/ *tevârih-tabakât bu arada cerh-ta'dil* yazarları ve eleştirmenlerin çelişik kanaatleri sebebiyle haklarında kesin karara varılamamış, Zehebî (748/1347) gibi büyük bir bilgin bile "hakkında anlaşılmayan vehimler bulunduğu"nu ifade etmiş,⁷ bazı eserlerinde aksini ifade etse de gerek onun bu görüşleri, gerekse başkalarının bu doğrultudaki görüşleri gerekli etkiyi gösterememiştir.

Biz çalışmamızda, Abdurrazzak'ın Şîî olup olmadığı konusunda güvenilir bir sonuca varmak için önce onun Şîî olduğuna dair iddiaları, kaynak-

5 Bk. Subkî, *Tabakâtu's Şâfiyyeti'l-Kubrâ*, IV, 161-171. Ayrıca, Ali Yardım, *Hadis II*, s. 90.

6 el-İrâkî, *el-Beyân ve't-Tavdîh*, s. 179.

7 Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, IX, 572; İbnu'l İmâd, *Şezarâtu'z-Zeheb*, II, 27.

lardan kronolojik sıraya göre takip edeceğiz, sonra da bir değerlendirme yapacağız.

A. ABDURRAZZAK'IN Şİİ OLDUĞU İDDİALARI

Önce belirtmemiz gerekir ki, Abdurrazzak'ın Şiî olduğu ileri sürülürken, ilk dönem münekkitleri tarafından bu husus açık bir şekilde "Şiî" kelimesi kullanılarak ifade edilmemiştir. Onun, bu konuda durumu, ya teşeyyu'undan söz edilerek/ *kâne yeteşeyye 'u*,⁸ ya da teşeyyu' ile itham edildiği belirtilerek açıklanmaya çalışılmıştır.⁹ Daha sonraki dönem yazarlarından Zehebî onun hakkında açık bir şekilde "Şiî" kelimesini kullanmışsa da bu iddiasında ona katılan olmamıştır.¹⁰ Zehebî'nin iddiasının da tutarsız olduğu ileriki satırlarda gösterilecektir.

İlk dönem biyografî yazarlarından İbn Sa'd (230/845), Buhârî (256/870) ve İbn Ebu Hâtim er-Râzî (327/939) nin, Abdurrazzak'ın Şiî olduğuna veya olmadığına dair bilgi verme ihtiyacı duymamaları ilginçtir.¹¹ İlk dönem bilginlerinden bir başkası olan İbn Kuteybe (276/889) el-Maârif adlı eserinde, Abdurrazzak'ın biyografisini anlatırken, onun Şiî olduğuna veya Şiîlikle itham edildiğine dair hiç bir şey söylemezken,¹² aynı eserinin başka bir bölümünde verdiği Şîa listesinde Abdurrazzak'ın adını da anmaktadır.¹³ Fakat o, bu listeye Sunnî ve sika olarak bilinen pek çok bilgini de dahil etmiştir. Bunların arasında, İbrahim en-Nahaî (96/714) Sufyan es-Sevrî (161/778), Vekî' b. el-Cerrâh (197/813), Cerîr b. Abdulhamîd (182/798), Yahya b. Saîd el-Kattan (198/813) da bulunmaktadır. Bu nedenle ya söz konusu listeye güvenilemeyeceği, ya da İbn Kuteybe'nin Şiîlik anlayışının farklı olduğu düşünülmelidir.¹⁴ İbn Kuteybe'nin bu isimleri, başka bir kaynaktan, her hangi bir eleştiriye tabi tutmadan aktarmış olması da mümkündür.

Yukarıdaki bilginlerden başka, ilk döneme yakın bir zamanda yaşamış olan bilginlerden Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdullah el-İclî (261/875) ve Ya-

8 el-İclî, *Ma'rifetu's-Sikât*, II, 93; İbn Hibban, *es-Sikât*, VIII, 412.

9 İbnü-l-İmâd, *Şezerât*, II, 27.

10 Zehebî, *Siyer*, IX, 564.

11 İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kubrâ*, V, 548; Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, VI, 130; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve Ta'dil*, VI, 38-39.

12 İbn Kuteybe, *el-El-Maârif*, s. 519.

13 İbn Kuteybe, a.g.e., s. 624.

14 Teşeyyu'un farklı bir anlamı hakkında ileride İbn Hacer'den naklen bilgi verilecektir.

kub b. Sufyan el-Fesevî (277/890) Abdurrazzak hakkında “şifdir” demeyip yalnızca teşeyyu’undan söz etmektedirler.¹⁵ İbn Hibban (354/965) ise tutarsız ve anlaşılabilir bir şekilde, teşeyyu’u sebebiyle hafızasından rivâyette hata yaptığını belirtmektedir.¹⁶ Halbuki teşeyyu’un ezberden rivâyeti etkilemesi düşünülemez, çünkü o, hafızayla değil, irâdeyle ilgilidir. Başka bir deyişle teşeyyu’ dolayısıyla rivâyet, irâdî ve kasdî olarak etkilenir, yalnızca şeklinde bir etkilenme söz konusu olmaz.

Daha sonraki eleştirmen ve biyografılardan Ukaylî (323/935) ve İbnAdiyy (365/976) Abdurrazzak’ın teşeyyu’una dair haberleri nakletmişler,¹⁷ Mizzî (742/1338) ve Zehebî (748-1347) de bu haberleri, onlardan iktibas etmişlerdir.¹⁸ Fakat Zehebî bu bilgileri “anlaşılabilir vehimler/ *evhâm mağmûra*” olarak niteler,¹⁹ İbnul-İmâd (1089/1678) da onun bu görüşünü aynen nakleder.²⁰ Bu arada Mizzî ve Zehebî’den önce yaşayan İbn Hallikân (681/1282)’ın da Abdurrazzak’ın biyografisinden kısaca bahsettiğini ve Şiîliği konusunda hiç bir bilgi vermediğini görmekteyiz.²¹

Bazı son dönem yazarları ise Abdurrazzak’ın Şiîlikle itham edildiğini yalnızca nakletmişler²² ve konuya açıklık kazandıramamışlardır. Bunlardan Dehlevî (1239/1824), Abdurrazzak’ı Şiî kabul etmiş ve kendince bir takım yorumlar getirerek, Abdurrazzak’ın Şiî olmasının -sanki kesinmiş gibi- hoş karşılanamayacağına dair ifadeler kullanmıştır.²³

Bu bilgilere şöyle bir bakacak olursak, Abdurrazzak’ın teşeyyu’undan söz eden ilk bilginler, el-İclî, İbn Kuteybe, el-Ukaylî ve İbn Adiyy olmaktadır. Bunların da, Abdurrazzak hakkında açıkça “Şiî” demeyip onun teşeyyu’undan söz etmeleri önemlidir. Diğer bilginler ise Mizzî ve Zehebî’nin eserlerinde kaynak göstermelerinden de anlaşıldığı gibi, bu bilginlerden yararlanmışlar, delilsiz ve dayanaksız bir şekilde onların verdikleri bil-

15 el-İclî, *es-Sikât*, II, 93;

16 İbn Hibban, *es-Sikât*, VIII, 412.

17 Ukaylî, *ed-Duafâ el-Kebîr*, III, 110; İbn Adiyy, *el-Kâmil fî Duafâi’r-Ricâl*, V, 314-315.

18 Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XVIII, 59-61; Zehebî, *Siyer*, IX, 566, 569- 570, 574.

19 Zehebî, a.g.e., IX, 572.

20 İbnul-İmâd, *Şezerât*, II, 27.

21 İbn Hallikân, *Vefayâtu’l-A’yân*, III, 216-217.

22 Dehlevî, *Bustanu’l-Muhaddisîn*, s. 98; Ekrem Ziya Umerî, *Hadis Tarihi*, s. 53-54; F. Sezgin, *GAS*, I, 99; İ. L. Çakan, *Hadis Edebiyatı*, s. 48; A. Akyüz, *Abdurrazzak-Buhârî İlişkisi*, s. 23.

23 Dehlevî, a.y.

gileri aktarmışlardır. Fakat Zehebî, bazı tenkit konularında, özellikle Abbas b. Abdulazim (246/860)'in, Abdurrazzak'ı "kezzâb" olarak nitelendirmesine karşı, onu savunurken, Şiîlikle itham edilmesi konusunda hem yalnızca Ahmed b. Hanbel'in bu iddiayı yalanlayıcı ifadelerini nakletmiş,²⁴ hem de hiç sağlam bir delile dayanmadan onun hakkında açık bir şekilde "Şiî" nitelemesinde bulunmuştur.²⁵ Ancak gerek teşeyyu'undan söz edenler olsun, gerekse Şiî olduğunu belirten Zehebî olsun, hiçbirisi de İbn Sa'd ve Buhârî'nin bu konuda hiçbir şey söylemediklerine dikkat etmemişlerdir. Halbuki asıl bu bilgilerin vereceği bilgi daha doğru ve daha güvenilir olabilirdi. Çünkü onlar, Abdurrazzak'a yakın bir zamanda yaşamışlardır. Özellikle İbn Sa'd, Abdurrazzak'ın genç çağdaşlarındandır.

Ünlü bibliyograflardan İbn Nedim (385/995), eserinin Şiî usul ve fıkıh yazarlarına ayırdığı bölümünde Abdurrazzak'ın adını zikretmemiş,²⁶ Abdurrazzak'ın biyografisinden bahsederken de Şiîliğinden söz etmemiştir.²⁷ İbnu'l-Hayr el-İşbilî (575/1179) ise yalnızca el-Musannaf ve tefsiri hakkında bilgiler vermiştir.²⁸ Kâtip Çelebi ve İsmail Paşa da yalnızca Abdurrazzak'ın eserlerini zikretmekle yetinmişlerdir.²⁹

Şiî müelliflerden A'yânu's-Şîa yazarı Muhsin Emin el-Huseyn Abdurrazzak'ı Şiî göstermeğe çalışır. Ona göre, Ebû Cafer Muhammed b. Hasan et-Tûsî (460/1067), Şiî yazarlara tahsis ettiği eseri er-Ricâl'de Abdurrazzak'ın adını Cafer es-Sâdık (148/765)'in ashâbı arasında zikrettiği için ve Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali (el-Esedî el-Kûfî) en-Necaşî (450/1058) de aynı konuya tahsis edilen eseri Fihristu Musannifi's-Şîa'da, Abdurrazzak'tan söz ettiği için,³⁰ Abdurrazzak'ı Şiî kabul etmek gerekir.³¹

24 Zehebî, a.g.e., IX, 570.

25 Zehebî, a.g.e. IX, 564.

26 İbn Nedim, *el-Fihrist*, s. 271-276.

27 İbn Nedim, a.g.e. s.279.

28 İbnu'l Hayr, *Fehrese* s. 54-56, 127-131.

29 Kâtip Çelebi, *Keşfu'z-Zunun*, II, 1008, 1460, 1712; İsmail Paşa, *Hediyetu'l-Ârifin*, I, 566. Bu paragrafta atıfta bulunulan eserler ve yazarları bu konuya dolaylı bir katkı bulunabilecekleri düşüncesiyle zikredilmişlerdir. Çünkü eğer Abdurrazzak'ın Şiî olduğu kesin olsaydı onlar işaret ederlerdi. İbn Nedim ise doğrudan katkıda bulunmaktadır. Çünkü o eserinde Şiî olarak bilinen meşhur yazarlar için özel bir bölüm ayırmış ve orada Abdurrazzak'ın adını anmamıştır.

30 Necâşî, *Fihrist*, s. 268-269.

31 Muhsin Emin el-Âmilî, *A'yânu's-Şîa*, VII, 471.

Muhsin Emin el-Huseyn'inkine benzer bir çabayı Hûî'de de görmekteyiz. O, Abdurrazzak hakkında "Şîa'nın büyük bilginlerinden birisiydi", der ve Necâşî (450/1058)'nin Abdurrazzak'ın adını andığından söz eder.³² Halbuki Muhsin Emin'in de işaret ettiği Necâşî'nin adı geçen eserinde Necâşî, Şîî kabul ettiği her musannıfa özel başlık açtığı halde Abdurrazzak için özel bir başlık açmamıştır. Yalnızca Ebû Ali Muhammed b. Ebû Bekr'in biyografisinden bahsederken, içinde Abdurrazzak'a atfen, isnadı olmayan bir hikaye aktarmaktadır.³³ Esere Abdurrazzak'ın adı yalnızca bu şekilde girmiştir ve bu hikaye dolayısı ile Abdurrazzak'ı Şîî kabul etmek imkânsızdır. Zaten Necâşî de kabul etmemiş olacak ki eserinde Abdurrazzak'a özel bir yer ayırmamıştır. Tûsî'nin Abdurrazzak'ı, Cafer es-Sâdik'ın arkadaşları ve öğrencileri/ *ashabı* arasında zikretmiş olması da Abdurrazzak'ı Şîî kabul etmek için yeterli değildir. Çünkü Ca'fer es-Sâdik'ın arkadaşları ve öğrencileri arasında zikredilen ve Sunnî olmakla meşhur pek çok bilgin bulunmaktadır. Yalnızca ismin zikredilmiş olması bizi bu konuda güvenilir sonuca götürmek için yeterli değildir.

Bu arada Şîî bibliyograf Aka Buzurk'un de, Abdurrazzak'ın el-Musanaf'ını ez-Zerîa'da zikrederek onu Şîî göstermeye çalışan yazarlar arasında olduğunu görmekteyiz.³⁴

İthamlar hakkında burada kısaca bir değerlendirme yapmak gerekirse, bu iddiaların doğru ve güvenilir olmadıklarını belirtmek gerekir. Abdurrazzak'ı Şîî gösterenler, bu bilgiyi nereden aldıklarını, yahut Abdurrazzak'ın hangi kanaati ve davranışı yüzünden bu sonuca vardıklarını açıklamamaktadırlar. Aslında bu konuda bilinmesi gereken en önemli husus bizce şudur: Yukarıda da açıklandığı gibi münekkitle, Abdurrazzak'ı Şîîlikle itham ederlerken hakkında daha çok teşeyyu' kelimesini kullanmışlardır. Teşeyyu' kelimesinin sözlük anlamı ve Mezhepler Tarihindeki anlamı üzerinde araştırmacılar anlaşabilmiş değildirler. Bu konuda geniş bilgi için ilgili bilimlerin kaynaklarına bakılmalıdır. Fakat bizim mutlaka işaret etmemiz gereken önemli bir bilgiyi İbn Hacer (852/1448) vermektedir. Ona göre teşeyyu', her dönemde aynı anlam ifade etmemektedir, bu kelime, İslâm'ın ilk dönemlerinde halifelik konusunda, Hz. Ali'nin Hz. Osman'a tafdili/ *üs-*

32 Hûî, *Mu'cemu Ricâli'l-Hadis*, XI, 13.

33 Bk. Necâşî, *Fihrist*, s. 268-269.

34 Aka Buzurk et-Tahrânî, *ez-Zerîa ilâ Tesânîfi's-Şîa*, XXI, 132.

tün kabul edilmesi, halifelğe onun Osman'dan daha önce geçmeye layık olduğuna inanılması anlamındadır.³⁵

Bu durumda, bazı kaynaklarda görülen Abdurrazzak'ın teşeyyu'u hakkında verilen bilgilerin, Abdurrazzak'ın, II. Halife Ömer'den sonra halifelğe layık kişinin Hz. Osman değil, Hz. Ali olduğuna inanmasından ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Abdurrazzak'ın hayatı ve görüşleri incelendiğinde bizce de onun hakkında teşeyyu' ancak bu anlamda doğru olabilir. Bu durumda onun hakkında söz konusu edilen ve ilk dönemlerde özel anlamı olan teşeyyu', daha sonra gelen yazarlar ya da eleştirmenler tarafından yanlış bir şekilde Şîlik olarak değerlendirilmiştir.³⁶ Halbuki bu doğru ve tutarlı değildir. Nitekim ilk dönem münekkitleri de Abdurrazzak hakkında yalnızca teşeyyu' kelimesini kullanmışlardır. Öyleyse onun hakkında bugün bilinen anlamda Şîlik değil, İbn Hacer'in naklettiği anlamda teşeyyu' söz konusu edilebilir ve bu türden bir itham ile de Abdurrazzak'ın güvenilirliği sarsılmaz.

Abdurrazzak'ın Şîliği ve bu konu ile ilgili olarak güvenilirliğini tespit için bizce yukarıda verilen bilgiler yeterli görülmelidir. Fakat biz başka yollarla da bu hususun açıklanabileceğini düşünüyoruz. Bunun için Şîa ve Abdurrazzak hakkında bize ulaşan bilgiler çerçevesinde konuyu yeniden ele alıp değerlendireceğiz.

B. ŞİA ve HADİS

Şîa, hilâfet kavgalarında Hz. Ali'nin yanında yer alıp onun, bizzat Hz. Peygamber tarafından imamlık ve halifelğe tayin edildiğini, dolayısıyla halifelğin onun ve Ehl-i Beyt'in hakkı olduğunu iddia edip Hz. Ali'nin, Hz. Peygamberden sonra insanların en üstünü olduğuna, ondan sonraki imamların da mutlaka onun soyundan açık veya gizli bir nassla tayin ve vasiyet olunacağına, imamların günahlardan korunmuş/ *ma'sum* ve özel bir bilgiyle donatılmış olduklarına inananların oluşturduğu topluluğa denir.³⁷

35 İbn Hacer, *Tehzibu'l-Tehzib*, I, 63 (Ebân b. Tağlib'in biyografisini verirken). Krş. H. Onat, *Emevîler Devri Şîf Hareketleri*, s.15.

36 Sunnî olarak tanındıkları halde Şîi oldukları ileri sürülen başka pek çok bilginin de niye Şîlikle itham edildikleri belki böylece açıklığa kavuşmaktadır.

37 E. Ruhi Fiğlalı, *Şîiliğin Doğuşu ve Gelişmesi*, s. 34-35; a.mlf. *İmamîyye Şîa'sı*, s.107-109. Şîilik hk. geniş bilgi için bk. İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ ve'ni-Nihal*, IV, 179-188; E. Ruhi Fiğlalı, *İmamîyye Şîa'sı*, İstanbul 1984; a. mlf, "*Şîiliğin Doğuşu*

Şîa İslâm tarihinde çok önemli etkilere sahip bir mezheptir. Bu mezhep İslâmî ilimleri ve özellikle hadis ilmini de etkilemiştir. Şîa'nın kendine özel hadis literatürü vardır. Bu eserlerde imamların fazilet ve imtiyazları hakkındaki rivâyetlere çok yer verilir.³⁸ Onlara göre hadis masumun/ *imamlar* söz fiil ve takrirleridir. Râvide aranan şartlar konusunda da farklı anlayışlara sahiptirler.³⁹

Şîa'nın hadis anlayışının temel özelliklerini maddeler halinde şöyle özetleyebiliriz:

1. Şîa, yalnızca Hz. Peygamberden rivâyet edilenleri değil, aynı zamanda masum imamlardan rivâyet edilenleri de hadis tanımı içinde mütalâa eder.⁴⁰
2. Hadise dair eserlerinde, Hz. Ali'nin üstünlüğü/ *efdal olması*, Ehl-i Beyt'in hilafet hakkı, bir takım imtiyazları ve rivâyetlerinin güvenilirliği önemli yer işgal eder.
3. Râvi ve rivâyetlerle ilgili meselelerde mezhep anlayışı hâkimdir, makbul ve merdud râvi ve rivâyetler bu çerçevede ele alınır, hadis çeşitlerini belirlemeye de bu anlayış yön verir.
4. Hadislerde görülen teâruzun çözümü gibi çeşitli hadis meselelerine, masum imamlardan rivâyetler ve onlarla ilgili çeşitli problemler de dahil edilir ve çözüm aranır.

Şîa'nın sahabe hakkındaki düşüncelerinin en önemli özelliği ise, sahabenin adaleti hakkındaki kanaatleridir. Onlar, hadis rivâyetine ehil olma konusunda, sahabede bir çeşit masumluk aradıkları için, kendilerince, Şîf anlayışına yakın olduğunu iddia ettikleri sahabenin rivâyetlerini kabul eder-

ve Gelişmesi", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*, İstanbul 1993 ss. 32-44; Hasan Onat, *Emevîler Devri Şîi Hareketleri ve Günümüz Şîiliği*, Ankara 1993; İsmail Aka, X. yüzyıldan XX. Yüzyıla Kadar Şîilik, "*Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*", İstanbul 1993, s. 68-101; J. Wellhausen, *İslâmîyetin İlk Devrinde Dini-Siyâsi Muhalefet Partileri* s. 89-163; M. Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, (trc. E.Ruhi Fiğlalı), s.46-75.

38 Etan Kohlberg, *Şîi'î Hadith*, s.304; *Arabic Literature to the End of the Umayyad Period Cambridge* 1983, s. 299-307.

39 Geniş bilgi için bk. Cemal Sofuoğlu, "*Şîa'nın Hadis Anlayışı*" (basılmamış doktora tezi) AÜİF 1977, a.mlf. "Şîa-i İmâmîyye'nin Hadis Anlayışı", *Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*, ss. 257-298, İst. 1993, a.mlf., *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfi Üzerine Bir İnceleme*, (basılmamış doçentlik tezi) AÜİF 1987.

40 Bk. Cemal Sofuoğlu, *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfi Üzerine Bir İnceleme*, s. 92-93.

ler. Sahabenin içinde fâsık ve münafıkların bulunduğunu, bu nedenle hepsinin hadis rivayetinde güvenilir/ *udûl* olamayacağını ileri sürerler.⁴¹

C. ABDURRAZZAK ve ŞİİLİK

Yukarıda verilen bilgilerden, Sunnî anlayışa sahip bilginlerin Abdurrazzak'ı tanıma ve tanıtmaya pek önem vermedikleri, bir takım tutarsız bilgileri nakletmekle yetindikleri, fakat Şiîlerin, onu kendi mezheplerinden göstermek için özel bir çaba sarf ettikleri ve bazı rivayetlerden, doğrulanamayacak sonuçlar çıkarmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Şimdi bazı önemli özelliklerini zikrettiğimiz Şîa'nın hadis anlayışı ve sahabe hakkındaki görüşleri çerçevesinde, Abdurrazzak'ın hadis anlayışını ve sahabe hakkındaki görüşlerini, kendisine atfedilen bazı rivayetleri de söz konusu ederek, onun Şiîlikle itham edilmesini ele alıp bu ithamın tutarlı olup olmadığı üzerinde durarak önce bazı bilgiler vereceğiz, daha sonra bu bilgilere dayanarak bir sonuca varmaya çalışacağız.

a. Abdurrazzak'ın Hadis Anlayışı

Bu başlık altında Abdurrazzak'ın hadis anlayışını kısaca özetleyip bu anlayışın Şîî anlayışa mı, yoksa Sunnî anlayışa mı daha yakın olduğunu açıklamaya çalışacağız. Yukarıda özetle naklettiğimiz Şîî hadis anlayışına benzer bir hadis anlayışı Abdurrazzak'ta var mıdır? Yahut ondan nakledilen bilgiler içinde veya Musannaf'ında bu anlayışın izleri görülmekte midir? sorularına cevap arayacağız.

Görüşleri çeşitli hadis branşlarına ait eserlerde sık sık aktarılan Abdurrazzak, hadisin hem usul, hem metin, hem de ricâl branşlarında bilgin ve yetkili bir kimse olduğu halde, bu branşlardan ne ricâle ne de usule dair eser yazmıştır. Usule dair bir eseri olsaydı, hadis anlayışını daha kolay tespit edebilecektik. Konunun bu güçlüğüne rağmen, Abdurrazzak'tan rivâyet edilen ve usul kaynaklarında önemli yer tutan usule dair görüşleri ile ricâl kaynaklarında yer alan, râviler hakkında verdiği bilgiler ışığında, onun hadis anlayışının Şîî hadis anlayışına benzeyip benzemediğini tespit etme im-

41 Geniş bilgi için bk. Cemal Sofuoğlu, "Şîa'nın Sahabiler Hakkındaki Bazı Görüşleri" *AÜİFD*, XXIV, ss. 532-539, Ankara 1981.

kânına sahibiz. Ayrıca her ne kadar özel bir yazılı belge ile onun hadis anlayışını tespit edemesek de, elbette sahip olduğu anlayış çerçevesinde tasnif ettiği eseri, el-Musannaf'ı inceleyerek, elde edebileceğimiz önemli sonuçlar bulunmaktadır.

Çeşitli hadis kaynaklarımızda Abdurrazzak'tan aktarılan görüşler ışığında ve kendi eseri el-Musannaf'ta sergilediği hadis anlayışı çerçevesinde onun tamamen Sunnî hadis anlayışına sahip olduğunu tespit etmekteyiz. Kendisine yakın fakat daha sonra gelen bilginlerin onu algılayış biçimleri de bu hususa ışık tutmaktadır. Özellikle ilk dönem hadis bilginlerinin neredeyse hepsinin Abdurrazzak'a diğer Sunnî müelliflere güvendikleri gibi güvendiklerini, onlardan nasıl nakillerde bulunmuşlarsa, Abdurrazzak'tan da aynı şekilde nakillerde bulduklarını görmekteyiz. Hadis usûlü bilginlerinden er-Râmehurmuzî (360/971), el-Hâkim (405/1014), el-Hatîb el-Bağdâdî (463/1071) ve İbnü's-Salâh (643/1425) eserlerinde Abdurrazzak'tan nakillerinde, Şîî bilginlerden rivâyet eder gibi bir üslubla değil, Sunnî bilginlerden aktardıkları üslubla, nakillerde bulunmuşlardır. Eserlerinde Abdurrazzak'tan aktardıkları her hangi bir rivâyet hakkında da "bu, Şîîlerin görüşüdür" gibi ne bir tespit, ne de bir açıklamaya yer vermişlerdir. Ricâl bilginleri, yukarıda bir kısmına işaret ettiğimiz gibi, Abdurrazzak'tan ricâle dair bilgiler aktarmışlar ve bu bilgilerle ilgili olarak hiç bir zaman "Abdurrazzak Şîîdir, o nedenle, bu konudaki görüşleri kabul edilemez", yahut "Şîî olduğu için, Şîîlik etkisiyle böyle konuşuyor" dememişlerdir. Eğer Abdurrazzak, hadis konusunda Şîî anlayışa sahip olsaydı, ondan aktarılan ricâle dair her bilgide olmasa bile hiç olmazsa bir kaç yerde, müellifler bunu tespit ederlerdi. Biz şimdiye kadar incelediğimiz hiç bir eserde böyle bir açıklamayla karşılaşmadık. Bilakis Sunnî ricâl münekkitleri hakkında eser yazan Zehebî (748/1347) ve Sehavî (902/1477) nin eserlerine, bir Sunnî münekkit olarak Abdurrazzak'ın adını da aldıklarını görmekteyiz.⁴²

Abdurrazzak'ın tercemesini veren ricâl müellifleri de, onun hadis anlayışı hakkında, hadisin her hangi bir konusu ile ilgili olarak, "Şîî olduğu için, şu meselede şöyle düşünmektedir", gibi bir bilgi vermemektedirler.

42 Sehâvî, *el-Mutekellimîn fi' Ricâl*, s. 101 ("Erbeu Resâil" içinde); Zehebî, *Zikru men Yu'temedu Kavluh*, s. 181 ("Erbeu Resâil" içinde).

El-Kutubu's-Sitte'ye dahil eserlerin müelliflerinden Buhârî ve Muslim, Sahih'lerinde Abdurrazzak'tan rivâyet edilen hiç bir hadis hakkında Abdurrazzak, Şîî anlayışa sahip olduğu için rivâyet metodunda veya rivayet ettiği metinde özel bir durum bulunduğu işaret etmemişlerdir. El-Kutubu's-Sitte'ye dahil diğer eserlerde de durum aynıdır.

Şîa'nın hadis anlayışı ile Abdurrazzak'ın hadis anlayışı karşılaştırıldığında, bu anlayışa özel niteliklerden hiç birisini Abdurrazzak'ın, Musannaf'ında ve ondan nakledilen usul ve ricâle dair bilgilerde görmek mümkün değildir.

Abdurrazzak, hiç bir zaman Şîî imamlardan rivâyeti, hadis tanımı içerisinde değerlendirmemiş, hiç bir müellif de onun hakkında böyle bir iddia da bulunmamıştır. Gerçi Abdurrazzak, sahabe ve tabiîne ait ictehad ve fetvalardan, eserine bol miktarda almıştır. Fakat elimizde, onun, bunları Şîa'nın anladığı anlamda mütalâa ettiğini gösterecek bir bilgi bulunmamaktadır. Kaldı ki eğer Abdurrazzak Şîî olsaydı, Şîa'nın sahabenin adaleti hakkındaki düşünceleri nedeniyle bu sözlerden sahabeye ait olanlarını eserine almazdı. Çünkü Şîa bilinen birkaç sahabe dışında sahabeyi adalet sahibi kabul etmez ve onların rivayetlerini eserlerine almaz.

Abdurrazzak'ın, Şîa'nın altıncı İmamı Cafer b. Muhammed es-Sâdık (148/765)'tan da rivâyetleri vardır.⁴³ Ancak Abdurrazzak, başka fakih ve muhaddislerden nasıl rivâyet etmişse, İmam es-Sâdık'tan da öylece rivâyet etmiştir. Bu rivâyetleri de hiç bir şekilde Şîîlerin değerlendirdiği gibi değerlendirmemiştir. Ayrıca, İmam es-Sâdık'tan alınan rivayetlerin hepsi onbeş civarındadır, hem de doğrudan kendisinden alınmamış, hadiste tanınmış ve sika olarak bilinen her biri büyük bilgin olan şeyhleri, Sevrî ve İbn Uyeyne aracılığı ile alınmışlardır.⁴⁴ Zaten, ondan rivâyetlerinin çoğunu, ictehadlar ve fetvalar oluşturmaktadır. Hiç birinde de Şîîliğe, Hz. Ali'nin efdal olduğuna ve Ehl-i Beyt'in imâmetine dair bilgi bulunmamaktadır. Hz. Ali'nin istihlafına/ Hz. Peygamber tarafından halife olarak tayin edildiğine dair hadisler Ma'mer'in Câmi'inde mevcuttur⁴⁵ ama, Abdurrazzak

43 Bekir Topaloğlu, *Kelâm İlmi*, s. 218.

44 *el-Musannaf*, III, no: 5232, 6713,6789. Bir kısmını doğrudan almış gibi görünse de aradaki râvinin düştüğü anlaşılmaktadır, bk. *el-Musannaf*, III, no: 5238, isnad'dan Sevrî'nin adı düşmüştür.

45 *el-Musannaf*, XI, no:20646-20647, (Ma'mer'in Câmi'ine ait hadisler bölümü).

bunları el-Musannaf'a almamıştır. Eğer Abdurrazzak Şîî hadis anlayışına sahip olsaydı, bu konularla ilgili rivâyetlerin el-Musannaf'ta yer alması gerekirdi. Özellikle Cafer es-Sâdik'tan rivâyetlerinden birinde bu konulara dair bilgi bulunurdu. Halbuki el-Musannaf'ta Şîîliğe dair ve yalnızca Şîî hadis kaynaklarında anılan rivâyetler yoktur.

Râvi ve rivâyetle ilgili meselelerde, makbul ve merdud haber konularında Abdurrazzak'tan nakledilen bilgilerden her hangi birinde, Şîa mezhebinin anlayışının hakim olduğuna veya etkisinin bulunduğu dair elimizde mevcut tek bir bilgi bulunmamaktadır. Aksine o, fikhî veya itikadî hiç bir mezhebe bağlı kalmaksızın, çeşitli mezheplere mensup bilginlerden hadis almış ve ilim tahsil etmiştir. Şîîler Ebû Hanife (150/767) den hadis almaz ve ondan rivâyetlere eserlerinde yer vermezler. Halbuki Abdurrazzak'ın, hem Ebû Hanife'den hem de Şîîlerin rivâyetlerini merdud saydıkları başka bilginlerden rivâyetleri vardır.

Hadislerdeki teâruzun giderilmesi ile ilgili olarak da Abdurrazzak'tan, Şîî anlayışa uygun bir çözüm metodu, tespit edebilmiş değiliz. Esasen, araştırmamız süresince ondan nakledilen, teâruz ile ilgili her hangi bir bilgiyle karşılaşmadık. Dolayısıyla imamların sözlerindeki teâruzu telif etmek gibi bir gayret içinde olmadığını söylemeliyiz. Zaten el-Musannaf'ta imamların sözlerine ayrı bir önem atfettiği de görülmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse, Abdurrazzak'ın Sunnî hadis anlayışına sahip olmadığına dair elimizde bir bilgi bulunmamaktadır. Şîa'nın hadis anlayışına benzer bir özellik de, ne ondan rivâyet edilen bilgiler arasında, ne de eseri el-Musannaf'ta vardır. Ayrıca, Sunnî hadis kaynaklarında Abdurrazzak'ın rivâyetlerinin bulunması, el-Kutubu's-Sitte müelliflerinin onunla ihticac etmeleri, Abdurrazzak'ın Sunnî hadis anlayışına sahip olduğunu gösterdiği gibi; her ne kadar bazı Şîî ricâl uleması onu Şîî göstermeğe çalışmışsa da, Meclisî (1110/1700) gibi Şîî hadis kaynaklarından derlediği rivâyetlerle yüz ciltten fazla hacimde Bihâru'l-Envâr'ı yazan bir kısım müellif de, kaynakları arastırarak el-Musannaf'ı almayarak, Abdurrazzak'ın hadis anlayışının Şîî hadis anlayışına uymadığını bir bakıma göstermiş olmaktadır.

b. Abdurrazzak'ın Sahabe Hakkındaki Görüşleri

Hadis ilminde bir bilginin, Şîî olup olmadığının tespitinde en önemli ölçülerden birisi de, onun sahabeyi değerlendirmede esas aldığı görüşü bilmektir. Şimdi de Abdurrazzak'ın bu konudaki görüşleri hakkında önce ge-

nel bir bilgi verip daha sonra, ilgili bazı rivâyet ve tartışmaları söz konusu edeceğiz.

1. Genel Olarak:

Bu başlık altında, Abdurrazzak'ın Şîî olup olmadığını anlamak için, bize önemli ipuçları verecek olan sahabe hakkındaki kanaatleri ile ilgili bir takım tespitlerde bulunacağız. Abdurrazzak'ın, sahabe hakkında, özellikle Şîîliğin önemli özelliklerinden olan sahabenin adaleti konusunda Sunnî anlayıştan farklı bir yaklaşıma sahip olup olmadığı ile ilgili elimizde açık bir bilgi veya Abdurrazzak'ın bu konuda bir açıklaması mevcut değildir. Bu nedenle biz, ondan nakledilen görüşlere bakacağız.

Sahabe ile ilgili çeşitli meseleleri konu edinen, hadis usûlü kaynaklarında, Abdurrazzak'ın, sahabe hakkında Sunnî anlayışın dışında bir kanaate sahip olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ricâl kaynaklarında da Abdurrazzak'ın sahabe hakkında yukarıda özetle zikrettiğimiz Şîî sahabe anlayışına benzer hiç bir düşüncesinden söz edilmemektedir. Hz. Ömer, Hz. Ali'nin tafdili ve Muâviye ile ilgili bazı rivâyetler bulunmakta ise de bunlar, zayıf veya uydurma rivâyetlerdir. Bu nedenle de Abdurrazzak'ın Şîî kabul edilmesi için yeterli değildir. Özellikle Hz. Ali'nin ilk iki halifeye tafdili konusu, Abdurrazzak'ın ağzından yalanlanmıştır.⁴⁶

el-Musannaf'a baktığımızda ise, Abdurrazzak'ın, Muâviye dahil, Sunnî ve Şîî hadis bilginlerinin rivâyetini aldıkları her sahabiden rivâyetler görmekteyiz. Aslında ayırım yapmaksızın, ilimle meşgul olan her sahabinin rivâyet ettiği hadisleri ve onların ictihad ve fetvalarını eserine bolca alması, onlara ne kadar büyük değer verdiğinin bir delili sayılmalıdır.

El-Musannaf'ta, Şîî anlayışa sahip olanların yaptığı gibi, sahabeden bazılarını küçültücü, onların fâsık veya münafık olduklarını ifade eden, rivâyet yoktur. Bilakis o, eserine aldığı rivâyetlerde tarikin, sahabeye ulaşmasına gayret etmiştir. Bazı mükerrer rivâyetlerde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. Zaten onun en önemli özelliğinin, siyasî görüşlerini hadis ilmine karıştırmaması olduğunu, Hz. Ebu Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Muâviye'den rivâyetlerde, herhangi bir alçaltıcı üslûp kullanmadan rivâyet etmesinden anlamaktayız.

46 Bu konularda, sonraki başlıklarda daha geniş bilgi verilecektir.

2. İlk Üç Halife Hakkındaki Görüşleri:

Bilindiği gibi Şiîlerin en önemli özelliklerinden birisi ilk üç halife Hz. Ebu Bekr (13/634) Hz. Ömer (23/644) ve Hz. Osman (35/656) hakkındaki görüşleridir. Şîa'ya göre bu halifeler, Hz. Ali'nin hakkını gasbettikleri için zalimdirler. İşte bir kimsenin Şiî olup olmadığı, ilk üç halife hakkındaki kanaatlerinin tespitiyle ortaya konabilir. Onun için biz de Abdurrazzak'ın bu konudaki kanaatini tespit etmeye çalışacağız.

Abdurrazzak'tan, Hz. Ebu Bekr hakkında olumsuz hiç bir görüş veya söz rivâyet edilmemiştir. Bir önceki başlıkta da belirttiğimiz gibi ondan rivâyet edilen hadisleri el-Musannaf'a almıştır. Hz. Ali'nin tafdili konusunda, kendisine isnad edilen kanaate sahip olmadığını açıklarken de, Hz. Ebu Bekr'i sevdiğini belirtmiş, Allah'tan onun için rahmet dilemiş, onu sevmeyenin gerçek bir mümin olamayacağını söylemiştir.⁴⁷

Hz. Ömer hakkında ise ricâl kaynaklarımız ilginç ve Abdurrazzak'a yaşımayacak bir haber naklederler. Bu habere göre Abdurrazzak, bir hadis rivayeti esnasında Hz. Ömer'i "ahmak" olarak nitelemiştir. Rivâyet şöyledir:

"Ali b. Abdullah b. el-Mubârak es-San'anî şöyle demiştir: Zeyd b. el-Mubârak, sürekli Abdurrazzak'ın yanında bulunmuş ve ondan çok hadis almıştı. Sonra, Abdurrazzak'tan yazdığı kitaplarını yaktı ve Muhammed b. Sevr'in meclisine devam etmeğe başladı. Ona, bunun sebebi sorulduğunda şöyle dedi: Biz Abdurrazzak'ın yanındaydık, bize, Ma'mer'in Zuhrî'den, onun da Mâlik b. Esv b. el-Hadesan'dan naklettiği uzun bir hadis rivâyet etti. Hadisteki, Hz. Ömer'in, Abbas'a: Sen kardeşinin oğlundan payına düşecek mirası istemek için gelmişsin; (Hz. Aliye de); bu da hanımının miras hakkını istemek için gelmiş, dediği kısmı okurken, Abdurrazzak, Hz. Ömer hakkında: Şu ahmağa bakın, sen Kardeşinin Oğlu'ndan payına düşecek mirası istiyorsun, şu da, Eşinin Babası'ndan payına düşecek mirası istiyor, diyor da, Rasulullah demiyor, dedi. Bu olayı naklettikten sonra Zeyd b. el-Mubârak: Bundan sonra Abdurrazzak'a gitmedim ve ondan rivâyet etmedim, demiştir.⁴⁸

Bu rivâyete göre güya Abdurrazzak Hz. Ömer'in Hz. Peygambere "Rasûlullah" demeyip de, Abbas ve Hz. Ali'nin akrabalık ilişkileriyle O'na işaret etmekle yetinmesine kızmıştır.

Devamı gelecek sayıda

47 Mizzî, T. Kemâl, XVIII, 60. Krş, İbn Hacer, T. Tehzib, III, 446.

48 el-Ukaylî, Duafâ, III, 110. Krş, Zehebî, Siyer, IX, 572.